

Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΌΡΟΥ "ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ" ΣΤΑ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΩΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΡΑΠΕΥΤΗΡΙΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ

Λαμπρινή Κουρκούτα¹, Αβραμικά Μαρία², Δέσποινα Σαπουντζή-Κρέπια³

- 1.Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, τμήμα Νοσηλευτικής, Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης
- 2.Καθηγήτρια Εφαρμογών, τμήμα Νοσηλευτικής, Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης
- 3.Καθηγήτρια, τμήμα Νοσηλευτικής, Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης

Περίληψη: Στο παρόν άρθρο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα μιας ιστορικής έρευνας που αφορά στην αναζήτηση της έναρξης χρήσης του όρου Νοσηλευτική στην Ελλάδα. Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στην έρευνα των Πρακτικών των Συνεδριάσεων του Διοικητικού Συμβουλίου (Δ.Σ.) του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός, περίοδος 1900 - 1963, σε κάποια διαθέσιμα στους ερευνητές Πρακτικά Συνεδριών Εφορείας της Σχολής Αδελφών Νοσοκόμων του Ευαγγελισμού και στον Εσωτερικό Κανονισμό του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός του 1908. Από τα αποτελέσματα της μελέτης προκύπτει ότι στον Εσωτερικό Κανονισμό του Θεραπευτηρίου "Ευαγγελισμός" του 1908 γίνεται αναφορά σε "προσωπικόν της νοσηλείας". Στα Πρακτικά των Συνεδριάσεων του Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός από το 1900 έως και το 1935 που έγινε η "ανεξαρτητοποίηση" της Σχολής από τη Νοσηλευτική Υπηρεσία του Νοσοκομείου και άρχισε να διοικείται από την Εφορεία της Σχολής χρησιμοποιείται ο όρος "νοσηλεία" σε αναφορές για νοσηλευτικά μαθήματα και δεν γίνεται πουθενά αναφορά στον όρο "Νοσηλευτική. Το 1932 σε πρακτικό της Εφορείας της Σχολής Νοσοκόμων γίνεται για πρώτη φορά μνεία του όρου "νοσηλευτικόν προσωπικόν". Ακόμα το 1935 σε αναφορά στα Πρακτικά των Συνεδριάσεων Δ.Σ. στο δώρο Χριστουγέννων του προσωπικού, χρησιμοποιείται εκ νέου ο όρος "Νοσηλευτικό προσωπικό", κάτι που επαναλαμβάνεται και το έτος 1936. Στα μετέπειτα πρακτικά μέχρι το 1963 γίνεται χρήση των όρων "προσωπικό νοσηλείας" και "νοσηλευτικό προσωπικό" ενώ παρατηρείται μια επικράτηση του δεύτερου όρου με την πάροδο των ετών, πουθενά όμως δεν ανευρέθη ο όρος "νοσηλευτική".

Λέξεις Κλειδιά: Όρος Νοσηλευτική, Πρακτικά, Θεραπευτήριο Ευαγγελισμός, Ελλάδα

Υπεύθυνος Αλληλογραφίας
Δέσποινα Σαπουντζή-Κρέπια
Τμήμα Νοσηλευτικής,
Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης
Τ.Κ. 541 01 Θεσσαλονίκη ΠΡΟΣ: Τ.Θ. :1456
e-mail: desapoun@yahoo.com

RESEARCH OF THE TERM "NURSING" IN THE POSTERITY MINUTES OF THE ADMINISTRATIVE BODY OF EVANGELISMOS HOSPITAL.

Abstract: The results of an historical research regarding the start of the use of the term "Nosileutiki (nursing)" in the Modern Greek language are presented. The present research focuses on the study of the Minutes of the Administrative Body of the Evangelismos Hospital from 1900-1963, on a few available Minutes of the Administrative Body (Eforeia) Nursing School of the Evangelismos Hospital as well as on the 1908's Internal Regulation of the same hospital. The results revealed that in the 1908's Internal Regulation of the Evangelismos Hospital there is a reference to the nursing staff of the hospital under the term "prosopikon nosileias". In the Minutes of the Administrative Body of the Evangelismos Hospital from 1900-1935 the year of the initiation of Administrative separation of the Nursing School from the Nursing services of the hospital, as the Nursing School started to be administrated by its own Administrative Body called "Eforeia", the term "nosileia (nursing care)" started to be used in the nursing units taught in the School but nowhere is mentioned the term "Nosileutiki". In 1932 Minutes of the Administrative Body (Eforeia) of the Nursing School the term "nosileutikon prosopikon" is for first time mentioned. Moreover, in the Minutes of the Administrative Body of the Evangelismos Hospital in 1935 referred to the Christmas allowance provided to the staff, the term «nosileutikon prosopikon" is used again, while the use of the same term is repeated in the year 1936. In the

posterity Minutes of the Administrative Body of the Evangelismos Hospital until the year 1963 both of the terms "prosopikon nosileias" and "nosileutikon prosopikon" were used, while a gradual predominance of the second term is apparent. Nevertheless, the term "Nosileutiki" was not found in the documents studied.

Key words: The term "Nosileutiki (nursing)", Minutes, Evangelismos hospital, Greece

Corresponding Author

Despina Sapountzi-Krepia

Department of Nursing,

Technological Educational Institution

Thessalonica

T k. 541.01 Thessalonica TO: T c. :1456

e-mail: desapoun@yahoo.com

Εισαγωγή

Η Νοσηλευτική ως φροντίδα παρεχόμενη από άνθρωπο σε άνθρωπο, είναι συνηλικιωτής του ανθρώπου από της εγκατάστασής του στη γη. Η Σαπουντζή-Κρέπια¹, υποστηρίζει ότι η νοσηλευτική συνδέεται άρρηκτα με την έννοια φροντίδα και καθώς σαν εφαρμοσμένη επιστήμη εκδηλώνεται με την παροχή νοσηλευτικής φροντίδας, δύσκολα η έννοια νοσηλευτική διαχωρίζεται από την έννοια φροντίδα. Η δυσκολία αυτή στη χώρα μας φαίνεται αν αναλογισθεί κανείς την ευκολία με την οποία ένα πλήθος των ανθρώπων δηλώνει ότι ασκεί νοσηλευτική, χωρίς να έχει καμία νοσηλευτική εκπαίδευση.

Το να ορίσει βέβαια κανείς τι είναι Νοσηλευτική δεν είναι εύκολο και γι αυτό υπάρχουν ποικίλοι ορισμοί του όρου. Από τη διερεύνηση της ελληνικής βιβλιογραφίας προκύπτει ότι η Λανάρα² ορίζει τη νοσηλευτική δια του σκοπού της αναφέροντας χαρακτηριστικά «...ο κύριος σκοπός της νοσηλευτικής είναι η διατήρησις και η προαγωγή της υγείας του ανθρώπου, η πρόληψις της νόσου, η νοσηλεία του ασθενούς, η ανακούφιση του πόνου και η αποκατάστασις. Μια άλλη προσέγγιση του όρου νοσηλευτική είναι η μετάφραση του ορισμού της Henderson που έγινε από την Ραγιά³ «...το μοναδικό έργο της νοσηλεύτριας είναι η βοήθεια του ατόμου, αρρώστου ή υγιούς, στην εκτέλεση δραστηριοτήτων που συντελούν στην υγεία ή την ανάρρωση και που θα εκτελούσε το άτομο χωρίς βοήθεια, αν είχε την απαιτούμενη δύναμη ή γνώση». Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας⁴ προκειμένου να βοηθήσει προς την κατεύθυνση εξεύρεσης ενιαίου ορισμού που θα εξέφραζε όλα τα κράτη μέλη του όρισε τη Νοσηλευτική ως «...μια διεργασία επικοινωνίας μεταξύ νοσηλευτή και αρρώστου, όπου ο νοσηλευτής αξιολογεί τις ανάγκες υγείας του, θέτει αντικειμενικούς σκοπούς, επιλέγει πρόγραμμα φροντίδας και εκτιμά την αποτελεσματικότητά της». Φαίνεται όμως πως ο ορισμός αυτός δεν κρίθηκε ικανοποιητικός καθώς ένα χρόνο αργότερα το Διεθνές Συμβούλιο

Νοσηλευτών⁵ στοχεύοντας στην ίδια κατεύθυνση και επιθυμώντας μια καλύτερη απόδοση του όρου εκδίδει το δικό του ορισμό για τη νοσηλευτική «...η Νοσηλευτική αποσκοπεί στην προαγωγή της υγείας, την πρόληψη της νόσου και τη φροντίδα των σωματικά και ψυχικά ασθενών, καθώς και των ατόμων που παρουσιάζουν κάποια μορφή αναπηρίας, όλων των ηλικιών και σε όλα τα ιδρύματα παροχής υγειονομικής φροντίδας και στην κοινότητα». Ο Εθνικός Σύνδεσμος Νοσηλευτών Ελλάδος (ΕΣΝΕ) υιοθέτησε αυτόν τον ορισμό του Διεθνούς Συμβουλίου Νοσηλευτών. Ο ορισμός όμως αυτός τροποποιήθηκε και εκ νέου⁶ υιοθετήθηκε από τον ΕΣΝΕ και σήμερα έχει ως εξής «...η νοσηλευτική καλύπτει αυτόνομη και συνεργάσιμη φροντίδα ατόμων όλων των ηλικιών, των οικογενειών, ομάδων και κοινοτήτων, άρρωστων ή υγιών σε όλες τις υπηρεσίες υγείας. Η νοσηλευτική περιλαμβάνει την προαγωγή της υγείας, την πρόληψη της ασθένειας, και την φροντίδα ασθενών, αναπήρων και ανθρώπων που πεθαίνουν. Η υπεράσπιση του ασθενούς, και η διασφάλιση γι' αυτόν ενός ασφαλούς περιβάλλοντος, η έρευνα, η συμμετοχή στη διαμόρφωση της πολιτικής υγείας, στη διαχείριση περιπτώσεως ασθενών, στη διοίκηση συστημάτων υγείας, καθώς και η εκπαίδευση αποτελούν επίσης βασικούς ρόλους της νοσηλευτικής».

Όλοι οι προαναφερθέντες ορισμοί προσπαθούν να καθορίσουν την ταυτότητα και το περιεχόμενο της Νοσηλευτικής. Η ποικιλία που παρατηρείται αποτελεί μία φυσική εξέλιξη και ανάπτυξη της Νοσηλευτικής, η οποία ακολουθεί κάθε φορά τις συνθήκες που διαμορφώνονται στον κοινωνικό και υγειονομικό χώρο. Οι διάφοροι ορισμοί που χρησιμοποιήθηκαν για τη Νοσηλευτική κατά καιρούς, επηρεάστηκαν από την εποχή όπου εκφράστηκαν και τις επιστημονικές, κοινωνικές και πολιτιστικές αντιλήψεις της κοινωνίας στην οποία εφαρμόστηκε η Νοσηλευτική.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα ανωτέρω, στην παρούσα εργασία καταβάλλεται προσπάθεια καταγραφής των όρων που χρησιμοποιήθηκαν για

τη Νοσηλευτική στα πρακτικά συνεδριάσεων του Δ.Σ από το 1900 έως το 1963 και σε κάποια από τα πρακτικά συνεδριάσεων της Εφορείας της Σχολής Νοσοκόμων του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός στα οποία οι ερευνητές είχαν πρόσβαση, με στόχο την αναζήτηση της χρονολογίας εισαγωγής στην Ελληνική του όρου Νοσηλευτική και άλλων συγγενών όρων.

Μεθοδολογία

Για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας χρησιμοποιήθηκε η μεθοδολογία ιστορικής έρευνας⁷. Πηγές των στοιχείων απετέλεσαν Ελληνική νομοθεσία αναφερόμενη σε θέματα που άπτονται της νοσηλευτικής, Πρακτικά των Συνεδριάσεων του Διοικητικού Συμβουλίου του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός από το 1900 έως και το 1963, Πρακτικά Συνεδριών Εφορείας Ευαγγελισμού, ο Εσωτερικός Κανονισμός του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός, καθώς και επιλεγμένες δευτερογενείς πηγές. Για την αρχειοθέτηση του υλικού που συλλέχθηκε αναπτύχθηκε ένα σύστημα ταξινόμησης των στοιχείων σε ειδικά ντοσιέ κατά πηγή προέλευσης και χρονολογική σειρά.

Ο όρος νοσηλευτική και συγγενείς όροι

Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας και τη σύσταση του Ελληνικού Κράτους, πουθενά δεν γίνεται λόγος για Νοσηλευτική και νοσηλευτές, μια και κατά τον Ν.Μακκά (ιατρό του "Ευαγγελισμού") «εις αγροίκους και ...δυστρόπους χείρας αξέστων υπηρετών των ξενοδοχείων» ήταν αναγκασμένοι να παραδίδουν τη νοσηλεία των ασθενών. Την "ημιβάρβαρη" αυτή κατάσταση ...ως διά μαγείας μετέβαλλε το Θεραπευτήριο "Ευαγγελισμός", ο οποίος απετέλεσε δημιούργημα της Βασίλισσας Όλγας της Ελλάδος². Στον πρώτο Οργανισμό του Θεραπευτηρίου "Ευαγγελισμός" που εγκρίθηκε με το από 27/7/1885 Βασιλικό Διάταγμα⁸ ορίζονται τα εξής: «Σκοπός του Θεραπευτηρίου είναι: α) Η νοσηλεία ασθενών...». Δηλαδή τον Ιούλιο του 1885 γίνεται η πρώτη επίσημη αναφορά σε νομοθετικό κείμενο του Ελληνικού κράτους στον όρο "νοσηλεία", ο οποίος σημειωτέον πρωτοαναφέρθηκε στο κείμενο του οργανισμού του «Νοσοκομικού Παιδευτηρίου» το 1875 το οποίο όμως δεν ήταν νομοθετημα².

Οι όροι αυτοί θα κυριαρχήσουν στο νοσηλευτικό χώρο επί μακρόν, τουλάχιστον για μια εκατονταετία. Από τη μελέτη των Πρακτικών των Συνεδριάσεων του Διοικητικού Συμβουλίου (Δ.Σ.) του Θεραπευτηρίου "Ευαγγελισμός" και από τα διαθέσιμα στους ερευνητές Πρακτικά Συνεδριών Εφορείας Ευαγγελισμού, προκύπτουν ενδιαφέροντα στοιχεία.

Σύμφωνα με το εγκεκριμένο από το Δ.Σ. Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα της Σχολής Αδελφών Νοσοκόμων του Θεραπευτηρίου "Ευαγγελισμός" οι μαθήτριες στις αρχές του 20^{ου} αιώνα διδάσκονταν θεωρητικά μαθήματα από τους διευθυντές ιατρούς, ενώ τα έχοντα σχέση με τη "νοσηλεία ασθενών", αυτός είναι ο χρησιμοποιούμενος όρος, δίδασκε η Διευθύνουσα Αδελφή. Ακόμα προκύπτει ότι οι μαθήτριες εργαζόνταν στις Νοσηλευτικές Μονάδες του Θεραπευτηρίου για την άσκηση της "νοσηλείας" και στο τέλος της εκπαίδευσής τους εργαζόταν ως υπεύθυνοι θαλάμων. Στη συνέχεια αυτές έδιναν διπλωματικές εξετάσεις ενώπιον επιτροπής, αποτελούμενη από τους διευθυντές ιατρούς και τη διευθύνουσα αδελφή^{9,10}.

Στα μετέπειτα Πρακτικά του Διοικητικού Συμβουλίου του Θεραπευτηρίου αναφέρονται τα διδασκόμενα μαθήματα (γενική παθολογία, χειρουργική, μαιευτική και ορθοπεδική), χωρίς ν' αλλάζει κάτι σχετικό με το μάθημα της "νοσηλεία ασθενών" μέχρι τουλάχιστον το έτος 1929¹¹⁻¹⁴. Κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι η Λανάρα² στο βιβλίο της «Τα Εκατό Χρόνια της Σχολής Αδελφών Νοσοκόμων του Ευαγγελισμού» στη σελίδα 118 όπου παρουσιάζεται το πρόγραμμα θεωρητικής διδασκαλίας του α' τριμήνου του έτους 1914 συμπεριλαμβάνεται το μάθημα «Νοσηλευτική» με διδάσκουσα τη Διευθύνουσα Αδελφή, καθώς και στη σελίδα 145 όπου παρουσιάζονται τα μαθήματα της περιόδου 1931-1935, τα μαθήματα «Θεωρία Νοσηλευτικής» και «Πρακτική Νοσηλευτική» αναφέρονται ως διδασκόμενα. Όμως τα στοιχεία αυτά δεν υποστηρίζονται τόσο από αναφορά της ίδιας συγγραφέως στην σελίδα 118 όπου γίνεται αναφορά ότι το έτος 1929 προσετέθησαν τα μαθήματα «Τεχνική Νοσηλείας και Φροντιστήρια» τα οποία εδιδάσκοντο υπό της Διπλωματούχου Αδελφής Αναστασίας Παπαδημητρίου, όσο και από τα πρακτικά των Συνεδριάσεων του Δ.Σ του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός των περιόδων αυτών. Πιθανολογείται, ότι η αναφορά αυτή στο προαναφερθέν βιβλίο γίνεται είτε γιατί η συγγραφέας είχε στη διάθεση της στοιχεία τα οποία δεν ήταν διαθέσιμα σε μας είτε γιατί την εποχή που εγράφη το βιβλίο αυτό είχε επικρατήσει ήδη στη χώρα μας ο όρος «Νοσηλευτική» και για το λόγο αυτό η συγγραφέας τον χρησιμοποίησε.

Επί πλέον στον Εσωτερικό Κανονισμό του Θεραπευτηρίου "Ευαγγελισμός"¹⁵ του 1908 στο άρθρο 11, όπου γίνεται αναφορά στο προσωπικό του Θεραπευτηρίου, για το νοσηλευτικό προσωπικό σημειώνονται τα ακόλουθα: «... iii. Το προσωπικόν της νοσηλείας συνιστάμενου εξ αδελφών και νοσοκόμων» αναφορά γι αυτό περιέχεται επίσης και στα Πρακτικά Συνεδριών Εφορείας Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός της 17-3-1908¹⁶. Αλλά και στον απολογισμό του έτους του 1914¹⁷ στην Ανάλυση

Εξόδων και συγκεκριμένα στους Μισθούς Προσωπικού, το νοσηλευτικό προσωπικό κατατάσσεται στο άρθρο 7 υπό τον τίτλο "νοσηλεία" και σε αυτό υπάγονται οι αδελφές, οι νοσοκόμοι και οι υπηρέτριες νοσηλείας. Στη Συνεδρία αυτή γίνεται επίσης λεπτομερής αναφορά στο "Πρόγραμμα Εκπαίδευσης των Δοκίμων Αδελφών" για το 1ο και 2ο τρίμηνο του 1915, η δε Νοσηλευτική αναφέρεται ως "νοσηλεία" και "νοσοκομειακή εργασία"¹⁷.

Στο παρόν κρίνεται σκόπιμο ν' αναφερθεί το Βασιλικό Διάταγμα (Β.Δ.)¹⁸ της 27-5-1917 που ορίζεται ως "περί νοσοκόμων", και στο οποίο καθορίζονται τα καθήκοντα των νοσοκόμων, η εκπαίδευσή τους και οι όροι απόκτησης "άδειας άσκησης επαγγέλματος" από αυτούς. Στο Β.Δ. αυτό γίνεται συχνή χρήση του όρου "νοσοκόμος", δεν υπάρχουν οι όροι νοσηλευτής, νοσηλευτική και νοσηλευτικό επάγγελμα, ενώ στα αναφερόμενα μαθήματα δεν ανευρίσκεται ούτε καν ο όρος νοσηλεία, αν και υπονοείται.

Αναφορικά με τα Πρακτικά του Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου "Ευαγγελισμός" άξιον αναφοράς είναι και τα ακόλουθα: Στο Πρόγραμμα μαθημάτων των δοκίμων αδελφών για το εκπαιδευτικό έτος 1929-1930, πέραν των ιατρικών μαθημάτων προστέθηκαν και τα μαθήματα "Ηθικών Καθηκόντων" (διδασκόμενο από την τότε διευθύνουσα αδελφή) και "Τεχνική Νοσηλείας ή Φροντιστήρια", ενώ δεν γίνεται και πάλι αναφορά στον όρο Νοσηλευτική¹⁴.

Το 1931 υπήρξε σταθμός για τη Σχολή του Ευαγγελισμού μια και αναδιοργανώθηκε το Πρόγραμμα μαθημάτων, σε τριετή κύκλο σπουδών, σύμφωνα με τα επικρατούντα διεθνώς στην εκπαίδευση των αδελφών νοσοκόμων¹⁹⁻²¹. Όπως αναφέρεται σε ακολουθούσα συνεδρίαση του Δ.Σ. το πρόγραμμα περιελάμβανε μαθήματα από τις βιολογικές και φυσικές επιστήμες, στα δε νοσηλευτικά μαθήματα δε γίνεται πουθενά αναφορά στον όρο "Νοσηλευτική", παρά μόνο σε μαθήματα "Ηθικής Καθηκόντων", "Θεωρητική και Πρακτική Νοσηλεία" και "Ιστορία Νοσηλείας και Φροντιστήρια"²².

Μελετώντας κανείς τα Πρακτικά Συνεδριάσεων του Θεραπευτηρίου "Ευαγγελισμός" διαπιστώνει ότι για πρώτη φορά χρησιμοποιείται ο όρος "νοσηλευτικό προσωπικό" στην 31η Συνεδρία του έτους 1932²³, όπου αναφέρονται τα εξής: «Ο εκ των μελών του Συμβουλίου κ. Κατσογιάννης εισηγείται εκ μέρους της Εφορείας της Σχολής Νοσοκόμων την αύξησιν του αριθμού των εισαχθησομένων κατά το τρέχον έτος εις την Σχολήν μαθητριών από 20-25... καθόσον τινές εκ των... μαθητριών... απεχώρησαν... ούτως ώστε ο απομένων καθ' έκαστον έτος αριθμός δεν είναι ικανός να καλύψει τας εις **νοσηλευτικόν προσωπικόν** ανάγκας του θεραπευτηρίου...

καθόσον... αι... κενούμεναι οργανικαί θέσεις του **νοσηλευτικού προσωπικού** δεν θα συμπληρούται δι' έξωθεν προσλαμβανομένων αδελφών». Αντίστοιχη αναφορά σε νοσηλευτικό προσωπικό γίνεται και στην 33η Συνεδρία του έτους 1932²⁴. Επίσης για το νοσηλευτικό προσωπικό οι όροι που χρησιμοποιούνταν στα πρακτικά ήσαν: «αδελφαί α' β' τάξεως, δόκιμα αδελφαί α' και β' τάξεως, νοσοκόμοι α', β' και γ' τάξεως»²⁵.

Το πρόγραμμα εκπαίδευσης της Σχολής Αδελφών Νοσοκόμων του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός συνεχώς βελτιωνόταν και προσαρμοζόταν στις νοσηλευτικές και υγειονομικές ανάγκες της κοινωνίας. Για την αρτιότερη δε λειτουργία της Σχολής, το έτος 1935 με εισήγηση του Προέδρου της Εφορείας της Σχολής Μαρίνου Γερούλανου προτάθηκε η "ανεξαρτητοποίηση" της Σχολής από τη Νοσηλευτική Υπηρεσία του Νοσοκομείου, με τις σχετικές τροποποιήσεις στον Κανονισμό του Θεραπευτηρίου και με κυριότερη την αντικατάσταση της Διευθύνουσας Αδελφής του Νοσοκομείου στα καθήκοντά της στη Σχολή, από τη Διευθύνουσα Αδελφή της Σχολής, η οποία από τούδε και στο εξής θα «διδάσκει το μάθημα των ηθικών καθηκόντων της αδελφής νοσοκόμου και της ιστορίας της νοσηλείας»²⁶.

Στα Πρακτικά όμως του Δ.Σ. της Συνεδρίας 135²⁷ στο δώρο Χριστουγέννων που αποφάσισε το Δ.Σ. του Ευαγγελισμού να χορηγήσει στο προσωπικό του, γίνεται αναφορά και στο Νοσηλευτικό προσωπικό (διευθύνουσα, προϊστάμενες, αδελφές, κ.ο.κ., σελ. 238). Δηλαδή βλέπομε να εγκαταλείπεται η χρήση του όρου προσωπικό νοσηλείας, προς χάριν του νέου όρου νοσηλευτικό προσωπικό, κάτι που επαναλαμβάνεται και στις σελ. 241-2 για τον καθορισμό των μηνιαίων αποδοχών του προσωπικού του θεραπευτηρίου, για το έτος 1936. Το αυτό επαναλαμβάνεται και στις Συνεδρίες 142²⁸ και 114²⁹. Πουθενά όμως δεν γίνεται λόγος για Νοσηλευτική και νοσηλευτές. Χρήση όλων των προαναφερθέντων όρων συναντάται και στα Πρακτικά του Δ.Σ. του Νοσοκομείου, στην Συνεδρία της 28ης/11/1936³⁰, όπου εκεί για πρώτη φορά συναντάται και ο όρος "Υποδιευθύντρια του Προσωπικού Νοσηλείας", καθώς και στο Δελτίο Προϋπολογισμού για το έτος 1937³¹, όπως και σε μετέπειτα Πρακτικό³². Στα μετέπειτα πρακτικά του Δ.Σ. μέχρι το 1963 δεν ανευρίσκονται αναφορές για τα μαθήματα της Σχολής Νοσοκόμων καθώς αυτή διοικούνταν πλέον από την Εφορεία της Σχολής, γίνεται όμως χρήση των όρων "προσωπικό νοσηλείας" και "νοσηλευτικό προσωπικό" ενώ παρατηρείται μια επικράτηση του δεύτερου όρου με την πάροδο των ετών.

Στα Λεξικά επίσης της εποχής το λήμμα Νοσηλευτική (και νοσηλευτής) δεν αναφέρεται, όπως λ.χ. στο Λεξικό του Πυρσού "1928-1932"³³. Το

αυτό ισχύει και για τα Ιατρικά Λεξικά. Στο Μέγα Λεξικόν Ιατρικής³⁴ γίνεται λόγος μόνον για νοσοκομεία και νοσοκόμο (καθορίζονται μάλιστα και τα καθήκοντά του), αλλά πουθενά για Νοσηλευτική.

Επίσης άξιο μνείας είναι το γεγονός ότι αρκετές από τις "αδελφές νοσοκόμες", νοσηλεύτριες εκείνης της παλαιότερης εποχής, κυρίως μετά τη δεκαετία του '40, αναζήτησαν νοσηλευτικές σπουδές υψηλού επιπέδου στις Σχολές της Δύσης, κυρίως στις Αγγλοσαξονικές χώρες (Αγγλία, Αμερική, Καναδά, κ.ο.κ.). Αυτές με την επιστροφή τους στην Ελλάδα μετέφρασαν τον αγγλόφωνο όρο Nursing ως Νοσηλευτική και έτσι ο όρος εισήχθη στην ελληνική νοσηλευτική ορολογία, παρόλο που δεν είχε εισαχθεί σε κάποιο επίσημο κρατικό έγγραφο, νομοθετικό κείμενο ή λεξικό. Σταδιακά άρχισε ο όρος νοσηλευτική να χρησιμοποιείται στα προγράμματα σπουδών αλλά αυτό δεν κατέστη δυνατό να προσδιορισθεί με ακρίβεια ποτέ άρχισε στα πλαίσια της παρούσας μελέτης. Τη δεκαετία του '60 ο όρος νοσηλευτική κάνει την εμφάνιση του με την έκδοση του έργου της Μ.Νεγρεπόντη³⁵ "Το Ιστορικόν της Εξελίξεως της Νοσηλευτικής", το οποίο αποτελεί μετάφραση στην ελληνική του αντίστοιχου συγγράμματος της D. Pavey. Επίσης η ευρεία χρήση του όρου νοσηλευτική στη δεκαετία του 1960 διαπιστώνεται και από τα Πρακτικά του Α' Πανελληνίου Συνεδρίου του Εθνικού Συνδέσμου Διπλωματούχων Ελληνίδων Νοσοκόμων³⁶ όπου θέμα του Συνεδρίου είναι "Νέοι Ορίζοντες εις την Νοσηλευτικήν", ενώ μεταξύ των θεματικών ενοτήτων που περιλαμβάνονταν στο συνέδριο ήταν η "Νοσηλευτική Εκπαίδευσις", η "Διοικήσις Νοσηλευτικών Υπηρεσιών" και η "Κλινική Νοσηλευτική". Έτσι δικαιολογείται και η προσωπική μαρτυρία πολλών νοσηλευτριών, οι οποίες τις δεκαετίες '50 και '60 ήσαν σπουδάστριες της Σχολής του Ευαγγελισμού και της Σχολής Επισκεπτριών Αδελφών και Νοσοκόμων οι οποίες υποστηρίζουν ότι κατά τη διάρκεια των σπουδών τους γινόταν ευρεία χρήση του όρου Νοσηλευτική. Πουθενά όμως δεν γίνεται χρήση του όρου Νοσηλευτικής και νοσηλευτών από την επίσημη Πολιτεία, αλλά και τα επιστημονικά έντυπα της εποχής.

Αλλά και οι ίδιες οι νοσηλεύτριες, κυρίως οι απόφοιτες Σχολών του Εξωτερικού, δεν κάνουν αναφορά στα κείμενά τους σε όρους διαφορετικούς από τους χρησιμοποιούμενους την εποχή αυτή όρους, δηλαδή "διπλωματούχοι Νοσοκόμοι", "Σχολές Νοσοκόμων" κ.ο.κ. Κλασικό παράδειγμα αποτελούν τα "πεπραγμένα" της Πρώτης Συνεδρίασης (27-9-1923) του "Συνδέσμου Ελληνίδων Νοσοκόμων" όπου αναφέρονται τα εξής: «Σήμερον... άπασαι... αι... Διπλωματούχοι Νοσοκόμοι, απόφοιτοι Σχολών Νοσοκόμων

Β.Αμερικής και μιας εξ Ελβετίας.. τη υποδείξει του Διεθνούς Συμβουλίου Νοσοκόμων... συνεσκέφθημεν διά την ίδρυσιν εις την Ελλάδα Συνδέσμου Διπλωματούχων Νοσοκόμων... Σκοπός τούτου είναι: 1) Η πρόοδος της Νοσηλείας... 3) Η προαγωγή των συμφερόντων του επαγγέλματος νοσηλείας»².

Στο Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών λειτουργούσε παλαιότερα Τμήμα Εκπαιδεύσεως Νοσοκόμων, οι δε Σχολές που υπαγόταν στην αρμοδιότητα του ονομαζόταν Σχολές Αδελφών Νοσοκόμων, Σχολές Αδελφών Νοσοκόμων και Επισκεπτριών και η κρατική σχολή των Αθηνών σχολή Επισκεπτριών Αδελφών και Νοσοκόμων, ενώ οι απόφοιτοι τους έφεραν τον επαγγελματικό τίτλο διπλωματούχοι Νοσοκόμοι, οι Διπλωματούχοι Επισκέπτριες Αδελφές και Νοσοκόμοι, όπως προκύπτει και από τη σχετική νομοθεσία του 1948³⁷ "Περί διπλωματούχων Αδελφών Νοσοκόμων και Επισκεπτριών". Ενώ δυο δεκαετίες αργότερα το 1968 σε Υπουργική απόφαση του Υπουργού Κοινωνικών Υπηρεσιών³⁸ γίνεται λόγος για "Κανονισμό Καθηκόντων και Υποχρεώσεων Νοσηλευτικού Προσωπικού Νοσηλευτικών Ιδρυμάτων".

Αλλά και στα έγκριτα Λεξικά της εποχής (καθώς και Εγκυκλοπαίδειες) δεν γίνεται αναφορά στη Νοσηλευτική και τους νοσηλευτές, με τη σημερινή τους έννοια. Έτσι στο Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν "Ηλίου"³⁹ υπάρχει μόνο ο όρος Νοσοκόμος. Επίσης στο Νέον Ορθογραφικόν Ερμηνευτικόν Λεξικόν του Δ.Δημητράκου⁴⁰ συναντώνται οι όροι νοσοκόμος και **νοσηλευτής** (!) για τον οποίο αναφέρει ότι "είναι ιατρός/νοσοκόμος νοσηλεύων ασθενή..." (σελ. 968).

Αλλά και στα ΚΑ.Τ.Ε.Ε. που ιδρύθηκαν το 1970⁴¹ οι Νοσηλευτικές Σχολές που λειτούργησαν, ονομάστηκαν Σχολές Νοσοκόμων. Χρησιμοποιήθηκε δηλαδή και από το Υπουργείο Παιδείας, ο αυτός όρος με το Υπουργείο Υγείας. Το Υπουργείο Παιδείας όμως ήταν το πρώτο που χρησιμοποίησε τον όρο Νοσηλευτική το 1979⁴² και το 1980⁴³ για το Τμήμα Νοσηλευτικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, που αρχικά ιδρύθηκε ως τμήμα της Ιατρικής Σχολής. Το ίδιο ίσχυσε και μερικά χρόνια αργότερα όταν το 1983 τα ΚΑΤΕΕ με το Νόμο 1404/1983⁴⁴ μετατράπηκαν σε Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Τ.Ε.Ι.) και οι Ανώτερες Σχολές Αδελφών Νοσοκόμων μεταφέρθηκαν στα ΤΕΙ και μετονομάστηκαν σε τμήματα Νοσηλευτικής των Σχολών Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας (Σ.Ε.Υ.Π) των ΤΕΙ.

Αποκορύφωμα όλων αυτών των εξελίξεων θα λέγαμε ότι ήταν ο Νόμος 1579/1985⁴⁵, "σχετικά με τις ρυθμίσεις για την εφαρμογή και ανάπτυξη του Ε.Σ.Υ.", όπου καθιερώθηκε ο επαγγελματικός τίτλος του νοσηλευτή στους πτυχιούχους και διπλωματούχους των Τμημάτων Νοσηλευτικής ΑΕΙ,

ΕΙ, ΚΑΤΕΕ και των τέως Ανωτέρων Σχολών Αδελφών Νοσοκόμων και Επισκεπτριών αρμοδιότητας Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας. Η έννοια του νοσηλευτή προσδιορίζεται σύμφωνα με την 149 διεθνή σύμβαση εργασίας, η οποία κυρώθηκε με το Νόμο 1672/1986⁴⁶. Τέλος, με το Π.Δ. 351/1989⁴⁷, καθορίστηκαν τα επαγγελματικά δικαιώματα των Πτυχιούχων των Τμημάτων Νοσηλευτικής των ΤΕΙ.

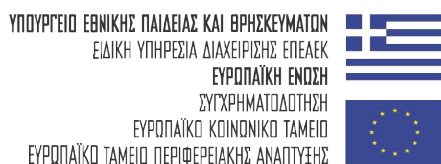
Επίλογος

Στα Πρακτικά των Συνεδριάσεων του Δ.Σ. και σε μερικά προσβάσιμα Πρακτικά Συνεδριάσεων της Εφορείας της Σχολής Αδελφών Νοσοκόμων του

Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός και στον εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός από το 1900 μέχρι το 1963 χρησιμοποιήθηκαν οι όροι νοσηλεία, νοσοκόμοι, αδελφή νοσοκόμος, προσωπικό νοσηλείας και νοσηλευτικό προσωπικό, πουθενά όμως δεν αναφέρεται ο όρος νοσηλευτική στοιχείο που φανερώνει ότι ο όρος αυτός δεν είχε καθιερωθεί έστω και χρηστικά στις επίσημες συνεδριάσεις οργάνων μέχρι το έτος 1963.

Ο όρος καθιερώθηκε επίσημα αρκετά αργότερα όπως προκύπτει από την αναζήτηση στη σχετική νομοθεσία.

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Η παρούσα δημοσίευση χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και από Εθνικούς πόρους πρόγραμμα "ΕΠΕΑΕΚ II, Αρχιμήδης II: Ενίσχυση Ερευνητικών Ομάδων στα ΤΕΙ"

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Σαπουντζή-Κρέπια Δ. Οι ιστορικές καταβολές της Ελληνικής Νοσηλευτικής. Νοσηλευτική, 2001, 42 (2): 129-137.
2. Λανάρα Β. Τα Εκατό Χρόνια της Σχολής Αδελφών Νοσοκόμων του Ευαγγελισμού. Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα, 1978.
3. Ραγιά Α. Νοσηλευτικές Θεωρίες, Αθήνα, 1989
4. W.H.O. / EURO. Nursing and the 38 European Regional Targets for Health for all. A discussion paper. Copenhagen, 1986
5. International Council of Nurses. Development of Standards for Nursing Education and Practice (ICN/89/157E). Geneva, 1989.
6. www.icn.ch, επίσκεψη 7-3-2005
7. Σαπουντζή-Κρέπια Δ. Σημειώσεις Μεθοδολογίας Έρευνας, Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 2005
8. Β.Δ. 27/7/1885, ΦΕΚ 85, τεύχ. Α', 29/7-1885
9. Πρακτικά Συνεδριών Εφορείας Ευαγγελισμού, 272/25-11-1900,
10. Πρακτικά Συνεδριών Εφορείας Ευαγγελισμού, ΛΕ'/26-9-1901
11. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 229/25-2-1916,
12. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 286/18-10-1917,
13. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 352/18-12-1919,
14. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 144/21-10-1929
15. Εσωτερικός Κανονισμός του Θεραπευτηρίου "Ευαγγελισμός" 1908
16. Πρακτικά Συνεδριών Εφορείας Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός, 17-3-1908
17. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 191/31-12-1914
18. Β.Δ. ΦΕΚ 140, τεύχ. Α', 27-5-1917
19. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 204/4-5-1931,
20. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 210/6-7-1931,
21. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 214/17-8-1931
22. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 221/30-11-1931
23. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 31/24-10-1932
24. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 33/5-11-1932
25. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 105/29-12-1934
26. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 122/12-6-1935
27. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 135/11-12-1935

28. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 142/18-3-1936
29. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 114/1-4-1936
30. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 28/11/1936
31. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 3/22-12-1936
32. Πρακτικά Συνεδριάσεως Δ.Σ. του Θεραπευτηρίου Ευαγγελισμός 5/26-1-1937
33. Κουρκούτα Λ., Λανάρα Β. Νοσοκομείο - Νοσηλευτική (Μερικά Σχόλια για τους όρους). Νοσηλευτική, 1994, 3: 132-136.
34. Μέγα Λεξικόν Ιατρικής, Μάνος Οικονομίδης, Αθήναι, 1929, 2: 1779-1780.
35. Pavey D. Το Ιστορικόν της Εξελιξεως της Νοσηλευτικής από των Αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι του 1937. Μετάφρασις εκ του Αγγλικού και απόδοσις Νεγρεπόντη Μ. Αθήναι, 1960.
36. Β.Δ. 141, ΦΕΚ 38, τευχ. Α' / 14-2-1970
37. Ν.Δ. 683/1948, ΦΕΚ 124, τευχ.Α'/7-5-1948
38. Υ.Α. Γ6γ/5740/1968 ΦΕΚ 172, τευχ. Β' /5-4-68
39. Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν, "Ήλιος", Αθήνα, 1950, Τομ. ΙΔ', 550.
40. Δημητράκου Δ. Νέον Ορθογραφικόν Ερμηνευτικόν Λεξικόν, εκδ. Γιοβάνη, Αθήναι, 1969.
41. Νόμος 652/1970
42. Π.Δ. 184/79, ΦΕΚ
43. Π.Δ. 562/80 ,ΦΕΚ 153 τευχ.Α'
44. Νόμος 1404/1983, ΦΕΚ 173/24-11-1983
45. Νόμος 1579/1985, ΦΕΚ 17 τεύχ. Α' 23/12/1985
46. Νόμος 1672/1986
47. Π.Δ. 351/1989, ΦΕΚ 159/14-6-1989

